

2.4. Управління районами Одеської області на основі оцінки наявного ресурсного потенціалу

*Балджи М.Д.,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри менеджменту,
Міжнародний гуманітарний університет*

Управління територіальними об'єктами, до яких належать адміністративні райони і об'єднані територіальні громади Одеської області, має базуватись на визначенні наявного потенціалу. Останній визначається як сукупність наявних ресурсів, використання яких сприятиме розвитку цих об'єктів. Цілеспрямоване вивчення і оцінювання ресурсного потенціалу обумовлена потребами пошуку нових можливостей для розвитку Одещини при використанні наявних на території переваг та можливостей у повоєнний час.

Одеська область – найбільша за площею адміністративна територіальна одиниця України, що займає територію Північно-Західного Причорномор'я від гирла Дунаю до Тилігульського лиману (довжина морської берегової лінії в межах області перевищує 300 км) і тягнеться від моря на північ, вглиб суші, на 200-250 км. Її площа становить 33,3 тис. км², що є 5,5% від території України. Довжина державного кордону протягнулась на 1362 км. Постійне населення (до лютого 2022 р.) складало 2 млн. 379,5 тис. осіб [1].

Одеська область характеризується високим агровиробничим потенціалом та має багаті рекреаційні ресурси. Географічне положення у лісостеповій та посушливій степовій зонах зумовлює маловодність та малу лісистість.

Активна господарська діяльність і заселення притаманне Одеській міській агломерації, що підтверджувалось яскравістю нічного освітлення за 2014-2021 роки та усередненого значення щільності населення. Ці дані підібрано з Проєкту USAID «ГОВЕРЛА» [2].

Одеська область розташована на перетині міжнародних водних шляхів:

- Дунайський водний шлях після завершення будівництва в 1992 році каналу Рейн-Майн-Дунай є найкоротшим виходом країн Європи до Чорного моря, далі – у Середземномор'я, на Близький Схід;
- ріка Дністер пов'язує з Молдовою, а Дніпро – з Центральними областями України, а після завершення реконструкції Дніпровсько-Бузького і Дніпровсько-Неманського каналів – з Польщею і країнами Балтії.

«Найближчий чорноморський порт до Одеси – Констанца в Румунії. І там намагаються допомогти Україні. На баржах через дельту Дунаю залізницею та

вантажівками до Констанци переправляється українське зерно, попри обстріли» [3].

Незважаючи на блокування одеських портів, з 1 липня по 28 серпня 2023 року Україна експортувала 4,157 млн тон зернових та зернобобових, а на 27.10.2023 р. експорт склав 8721 млн тон, що в 1,4 рази менше, ніж на цю ж дату у 2022 році. У 2023/2024 маркетинговому році (з 1 липня по 27 жовтня 2023 року) Україна експортувала 4,399 млн тон пшениці; 669 тис. тон ячменю; 0,9 тис. тон жита та 3,531 млн тон кукурудзи. Борошна пшеничного експортовано 40,4 тис. тон, іншого борошна – 1,4 [4].

Як показують статистичні дані, цьогоріч по всім показникам, крім кукурудзи, простежується зменшення експорту зернових, що пов'язано з блокуванням одеських портів росією (рис. 1). На 27 жовтня 2023 р. борошна пшеничного також експортовано більше, ніж на таку ж дату у 2022 році, порівняння іншого борошна – навпаки, менше, ніж у попередньому році.

Головне природне багатство області – її земельні ресурси, які представлені, переважно, чорноземними ґрунтами з високою природною родючістю. Разом з теплим степовим кліматом вони формують високий агропромисловий потенціал регіону. Посівні площі озимих культур під урожай 2022 року подані на рис. 2.

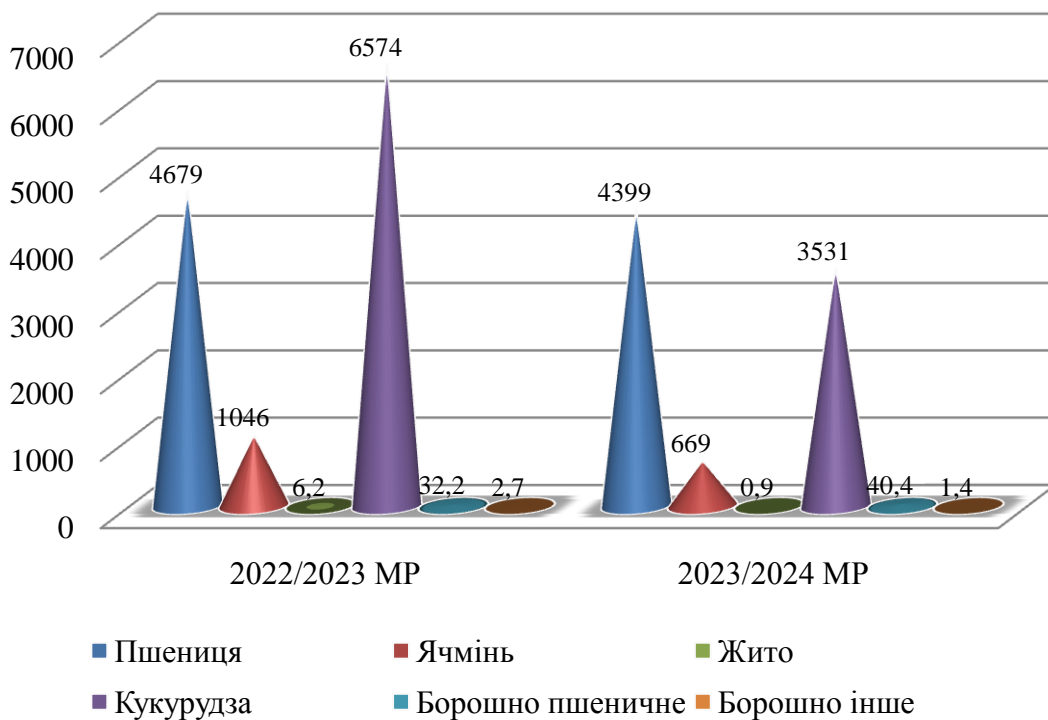

Рис. 1. – Експорт зернових та борошна у 2022/2023 і 2023/2024 МР, тис. т
Джерело: побудовано за даними [4].

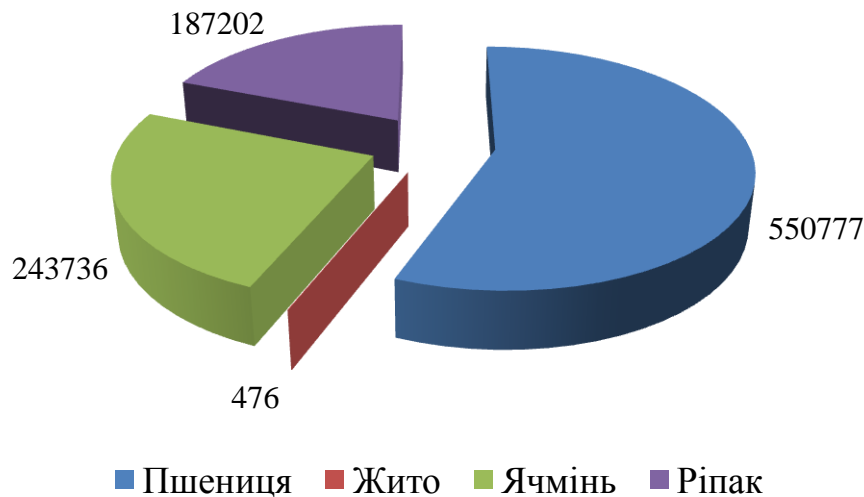

Рис. 2. – Посівні площі озимих культур під урожай 2022 року, га
Джерело: побудовано за даними [5].

Тепле море, лікувальні грязі, мінеральні води, морські пляжі створюють винятково високий рекреаційний потенціал Одещини. Але мінування Чорного моря росією призвело до обмеження користування морськими пляжами, адже під час навіть незначних штормів, міни рухаються до берега і вибухають на узбережжі. Користування водами Дністровського лиману також небезпечно, бо він має прямий вихід у Чорне море і вже були випадки знаходження вибухонебезпечного знаряддя у водах цього лиману. Інші лимани (Тилигульський, Куяльницький, Хаджибєєвський) – перекриті від моря дамбами і користування їх ресурсами повністю небезпечно.

До найбільш відомих лікувальних вод відноситься хлориднонатрієва мінеральна вода «Куяльник», видобуток якої ведеться в межах Одеської агломерації.

До місцевих корисних копалин, які використовуються в промисловості, відносяться будівельні матеріали – піски, суглинки, гравій, галька, граніти, вапняк. Значні родовища нафти і газу знаходяться на шельфі Чорного моря.

Аналіз демографічної ситуації Одеської області за 2017-2021 роки свідчить про існування негативних тенденцій у зазначеній сфері, зокрема таких, як: скорочення чисельності наявного населення. Протягом 2017-2021 рр. зберігається тенденція до скорочення наявного населення (табл. 1). Так, з 2017 по 2021 рр.. чисельність наявного населення скоротилась з 2 383,1 тис. осіб до 2 351,4 тис. осіб. Обсяги скорочення наявного населення відповідно до попереднього року набули свого піку у 2021 році (-16,7 тис. осіб). На даний показник вплинуло:

- збільшення обсягів природного скорочення населення (перевищення кількості померлих над кількістю народжених). У 2017-2021 роках показник природного скорочення мав тенденцію до збільшення та набув свого піку у 2021 році (- 23,1);

- зменшення народжуваності населення. Протягом останніх довоєнних років в області спостерігалась негативна тенденція до зменшення народжуваності населення. Так, щорічні обсяги народжуваності відповідно до попереднього року зменшувались від 25,2 тис. осіб у 2017 році до 19,3 тис. осіб у 2021 році;

Таблиця 1

Склад чисельності наявного населення Одеської області

Показник	Період				
	на 01.01.2018	на 01.01.2019	на 01.01.2020	на 01.01.2021	на 01.01.2022
Наявне населення, тис. осіб	2383,1	2380,3	2377,2	2368,1	2351,4
Відхилення до попереднього року:					
абсолютне, тис. осіб	- 3,4	- 2,8	- 3,1	- 9,1	-16,7
відносне, %	- 0,14	- 0,12	- 0,13	- 0,4	- 0,7
Кількість народжених, тис. осіб	25,2	23,1	20,9	20,6	19,3
Кількість померлих, тис. осіб	33,4	33,6	33,1	34,9	42,4
Природне скорочення	- 7,2	- 8,2	- 12,2	- 14,3	- 23,1
Міграційний приріст, тис. осіб	+ 4,7	+ 7,7	+ 9,1	+ 5,1	+ 6,4
Щільність наявного населення	71,7	71,6	71,5	71,1	70,6

Джерело: побудовано за даними [6].

- збільшення смертності населення. Аналіз свідчить, що у 2017-2020 рр. показники смертності населення коливались від 33,4 тис. осіб до 34,9 тис. осіб у 2020 році. У 2021 році кількість померлих зросла відповідно до 2020 року на 7,5 тис. осіб і становила 42,4 тис. осіб;

- наявність міграційного приросту населення. Протягом 2017-2021 рр.. в області спостерігається міграційний приріст населення, який коливався від 4,7 тис. осіб у 2017 році до 6,4 тис у 2020 році.

Війна різко змінила ситуацію. Так, станом на 28 грудня 2022 року в Одеській області зафіксували 137 165 офіційно зареєстрованих переселенців, однак їх кількість поступово зростає. Найбільше людей переїхали після звільнення Херсона. З вимушено переміщених осіб близько 30% складають діти (39 330) та 5% людей з інвалідністю (5 058). Спостерігається нерівномірне розселення по районах області (рис. 3).

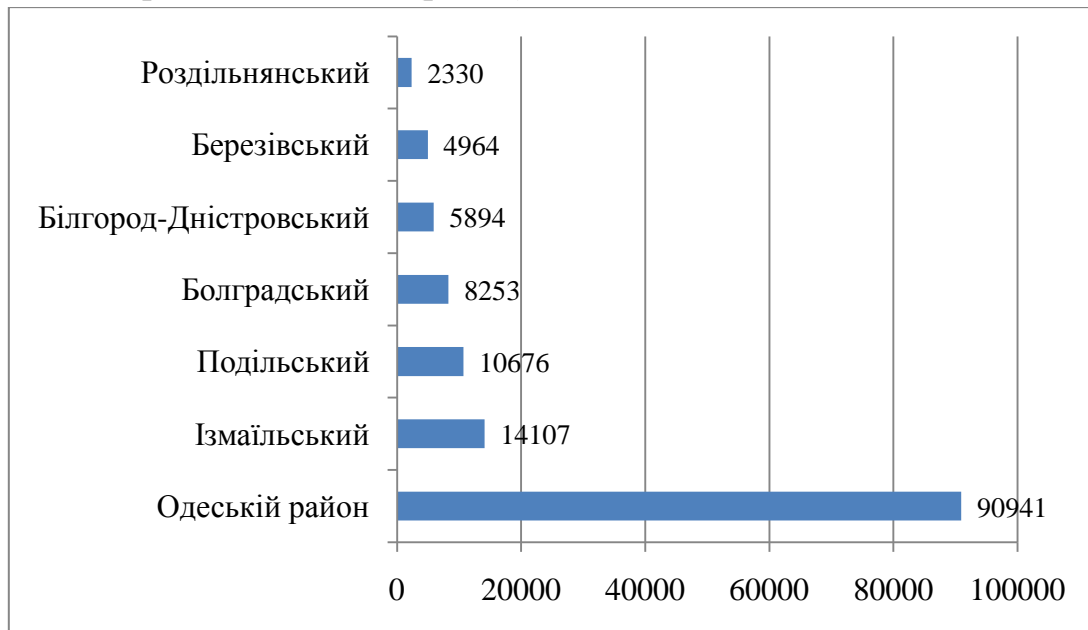

Рис. 3. – Розселення вимушено переміщених осіб по районах Одеської області
Джерело: побудовано за даними [6].

За даними Департаменту праці та соціальної політики Одеської міської ради за 2022 рік в умовах воєнного стану до районних управлінь соціального захисту населення м. Одеси звернулись та отримали довідки про взяття на облік 59 368 внутрішньо переміщених осіб. Станом на 01.01.2023 року проведено нарахування допомоги внутрішньо переміщеним особам на проживання на загальну суму 1 млрд. 172,1 млн грн. [6].

З 03.06.2022 року здійснює свою діяльність Муніципальний центр сприяння працевлаштуванню внутрішньо переміщених осіб під гаслом: «Одеський ринок праці – Заякорись в Одесі». За час роботи Центру та його філій звернулись 1705 осіб, з них працевлаштовані – 538 або 32,0%, з яких на підприємства, установи та заклади комунальної власності територіальної громади міста Одеси – 303 особи, до інших суб'єктів господарювання – 235. Найбільше працевлаштованих спостерігалось у сферах промисловості, транспорту, будівництва, зв'язку та водопостачання – 120, у медичні установи –

99, заклади освіти – 92, житлово-комунальні сервіси та комунальні підприємства – 90, торгівлі – 71 [7].

За даними Координаційних гуманітарних штабів при районних РВА за грудень 2022 р. на території Одеської області гуманітарну допомогу отримали 83 755 осіб [8].

Отже, кількість населення в області збільшилась за рахунок внутрішньо переміщених осіб, які виїхали з південних областей України, і про їх повернення немає й мови.

Проведений аналіз про стан господарювання, особливості територіального розміщення, наявності природних і трудових ресурсів свідчить про потреби визначення перспективних напрямків для повоєнного регіонального розвитку Одеської області.

Нами пропонуються наступні:

1. Стратегічне планування розвитку територій.
2. Оптимізація ресурсів, впровадження безвідходного виробництва та інноваційних технологій.
3. Формування рівня відповідальності та громадянській активності кожного члена територіальної громади.

Стратегічне планування розвитку територій має базуватись на аналізі і оцінці наявного природно-ресурсного і територіального потенціалу та людського капіталу кожної територіальної громади. Визначення реального потенціалу надасть уявлення громадам про власні можливості щодо перспектив його подальшого використання.

Для оцінки потенціалу обрано методіку з визначенням чотирьох підіндексів, апробовану вітчизняними науковцями [9], яка включає: бюджетну ефективність використання природно-ресурсного потенціалу; бюджетну ефективність використання природно-ресурсного потенціалу за рентними платежами; територіальне зосередження мінерально-сировинних ресурсів; забезпеченості населення земельними ресурсами. Основним критерієм групування ОТГ виступив рівень дотаційності громад. Дослідження проводилось на 82 територіальних громадах 7 районів Одещини.

Графічне зображення бального оцінювання потенціалу районів Одещини за методикою з визначенням чотирьох підіндексів (рис. 4) свідчить про потребу перегляду ефективності використання потенціалу і перегляд щодо забезпеченості населення земельними ресурсами. Останнє, на наш погляд, дозволить переселенцям зосереджуватись не в агломераціях і приморських територіях, а й у сільських місцевостях.

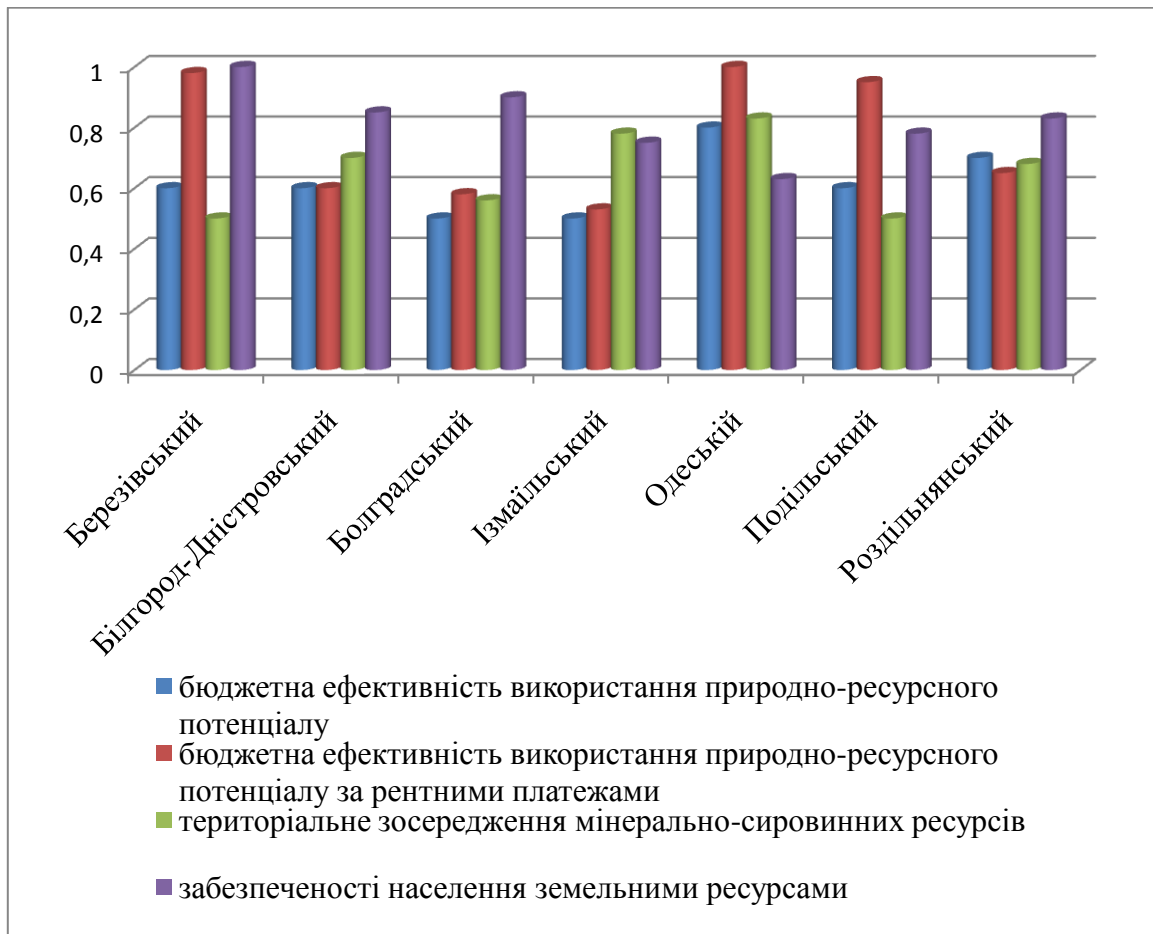

Рис. 4. – Оцінювання потенціалу районів Одещини за методикою з визначенням чотирьох підіндексів

Джерело: побудовано автором.

Наступні два напрями тісним чином пов'язані з першим, адже перегляд ефективності використання природно-ресурсного потенціалу і заселення територіальних громад обумовить потребу в оптимізації ресурсів, можливості впровадження безвідходного виробництва та залучення інноваційних технологій для господарської діяльності. Поряд з цим, це визначить становлення рівня відповідальності та громадянській активності кожного члена територіальної громади, які будуть зацікавлені, як власники і користувачі потенціалу і нового обладнання у розвитку громад та районів Одеської області.

Отже, проведені дослідження дозволяють сформулювати наступні пропозиції, пов'язані з удосконаленням управління територіальними об'єктами:

1. Дослідження ресурсного потенціалу Одеської області свідчить про наявні територіально-географічні, природничі та людські можливості розвивати територію у післявоєнний час на основі внутрішнього потенціалу.

2. Плюсами Одещини виступають напрямки: туризм, транспорт, технології, торгівля і траст (фінанси і банківська сфера), що може бути задіяне в системі подальшого розвитку області і на перспективу.

3. Дослідження переваг розвитку Одеської області свідчить про збільшення внутрішньо переміщених осіб, що обумовлює наявність людського капіталу. Але простежується низький рівень залучення людських ресурсів.

4. На основі проведеного аналізу переваг господарювання, особливостей територіального розміщення і наявності природних та людських ресурсів, а також оцінювання потенціалу районів Одещини за методикою з визначенням чотирьох підіндексів, якими виступили: бюджетна ефективність використання природно-ресурсного потенціалу; бюджетна ефективність використання природно-ресурсного потенціалу за рентними платежами; територіальне зосередження мінерально-сировинних ресурсів; забезпеченості населення земельними ресурсами, запропоновані перспективні напрямки для повоєнного регіонального розвитку Одеської області. Ними виступили: стратегічне планування розвитку територій; оптимізація ресурсів, впровадження безвідходного виробництва та інноваційних технологій; формування рівня відповідальності та громадянської активності кожного члена громади.

Список використаних джерел:

1. Стратегія розвитку Одеської області на період 2021-2027 роки. URL: <http://surl.li/kutaz>
2. Проєкт USAID «Підвищення ефективності роботи і підзвітності органів місцевого самоврядування «ГОВЕРЛА». URL: <http://surl.li/rqqzt>
3. Власенко В., Везель Б. Експорт зерна з України: чи є альтернатива морським портам? URL: <http://surl.li/epail>
4. Міністерство аграрної політики та продовольства. URL: <http://surl.li/fjtaf>
5. Головне управління статистики в Одеській області. URL: <http://surl.li/rqraa>
6. Стебловська А. В Одеській області понад 137 тисяч офіційно зареєстрованих переселенців: статистика за районами. URL: <http://surl.li/rqrae>
7. Звіт про діяльність Департаменту праці та соціальної політики Одеської міської ради за 2022 рік в умовах воєнного стану. URL: <http://surl.li/rqrai>
8. На Одещині зростає кількість переселенців. URL: <http://surl.li/rqraj>
9. Попадинець Н.М., Патицька Х.О., Питюлич М.М., Керецман Н.І. Аналіз ефективності використання природно-ресурсного потенціалу об'єднаних територіальних громад України. Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. 2019. № 3 (94). С. 65-76.